

На наш погляд, було б доречно також звітувати перед населенням про роботу CERT-UA, показники захищеності даних, сприяти правовій свідомості населення та підвищувати його правову культуру.

Наведені факти свідчать про позитивні зрушення у сфері протидії комп'ютерним злочинам. Є надія, що з прийняттям нового Закону на практиці будуть прослідковуватись зниження рівня злочинів, пов'язаних з порушенням безпеки інформації та підвищуватиметься рівень національної безпеки держави в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Бараненко Р. В., Поляков В. С. Кібервійни: основні проблеми забезпечення інформаційної безпеки держави. *Юридичний бюлетень*. 2016. № 3. С. 95-112.

2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. стор. 42, стаття 403.

Одержано 26.10.2018

УДК 343.98

Оксана Василівна ПЧЕЛІНА,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 (слідства)

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0224-1767>

СПЕЦИФІКА МЕХАНІЗМУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Розслідування злочинів є складним інтелектуальним процесом, який потребує, насамперед, з боку особи, яка здійснює кримінальне провадження, наявність знань стосовно механізму вчинення конкретного виду кримінального правопорушення. Адже особливості скоєння окремого виду злочинів знаходяться у безпосередньому зв'язку з особливостями організації та здійснення його досудового розслідування. У зв'язку із зазначеним особливою актуальності набуває питання про визначення специфіки вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, й їх криміналістичної класифікації як чинників, які впливають на діяльність з їх виявлення, розкриття, розслідування та попередження. Адже, як зазначається в засобах масової інформації, кількість злочинів у сфері торгівлі людьми у 2018 році виросла на 23% [1].

У криміналістиці панують різні наукові підходи до трактування поняття «механізм злочину». Більше того, зустрічається й різноманіття термінів, які використовуються для позначення вказаного поняття. Як вірно підмічає з цього приводу Л. В. Дундич, «... у цей час ще остаточно не сформовано поняття механізму злочину. Крім того,

застосовуються навіть різні підходи до визначення і структурування елементів механізму вчинення окремих видів злочинів. Відсутність єдиного розуміння категорії механізму злочину ускладнює дослідження механізму вчинення окремих видів і груп злочинних діянь при розробці проблемних питань розслідування злочинів» [2, с. 125]. Ось чому вважаємо, що для вдосконалення методичних рекомендацій стосовно планування, організації й здійснення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, необхідно визначити специфіку механізму вчинення вказаних злочинів, а також їх вплив на формування конкретних слідчих ситуацій розслідування й відповідних їм алгоритмів дій слідчого. У контексті наведеного вбачається доцільним розпочати висвітлення специфіки механізму вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, зі з'ясування сутності та змісту терміну «механізм учинення злочину».

Так, уперше згадане вище поняття згадується в підручнику «Криміналістика» за загальною редакцією О. М. Васильєва (1971 р.). Вчений уживав термін «механізм злочину» для позначення процесу вчинення злочину. При цьому мова йшла про всі дії злочинця, в результаті яких утворювалися матеріальні та нематеріальні сліди [3, с. 7-8]. Згодом учені-криміналісти дійшли висновку, що механізм злочину за своєю суттю є нічим іншим як системою, оскільки «закономірно обумовлює виникнення криміналістично значимої інформації про злочин, його учасників та результати» [4, с. 11-12]. Більше того, серед основних ознак указаної системи запропоновано виділяти її багатокomпонентність [5, с. 47]. Відповідно механізм злочину – це система елементів, котрі характеризують скоєння конкретного протиправного діяння особою злочинця. Серед указаних елементів варто виокремлювати особу злочинця, способи злочину (способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування протиправного діяння), особу потерпілого, сліди злочину, предмет злочину, час, місце й обстановка скоєння кримінального правопорушення. Наведені елементи механізму скоєння злочину, в тому числі пов'язаного із торгівлею людьми, аналізуються з метою виявлення закономірностей і визначення типових ознак механізму їх учинення. Як результат, формується криміналістична характеристика певного виду злочинів, яка в подальшому відіграє орієнтовну роль в процесі досудового розслідування за умов інформаційної недостатності. Тому очевидно є практична значимість знань про особливості механізму скоєння конкретного виду злочину для працівника органу досудового розслідування. Окрім того, відмінні ознаки механізму вчинення кримінального правопорушення певного виду часто беруться за основу й використовуються в якості критерію для поділу злочинів на види, тобто здійснення їх криміналістичної класифікації. Остання націлена насамперед на визначення лінії поведінки слідчого, обрання правильного напрямку, методів і засобів

розслідування, а не на допомогу при кваліфікації злочинів. Це пояснюється тим, що така класифікація здійснюється в основному за криміналістичним або змішаним критерієм.

Саме тому в криміналістиці науковці здійснюють класифікацію злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, як основу для розробки рекомендацій щодо розслідування незаконної торгівлі людьми з максимальним урахуванням особливостей можливих механізмів учинення названої категорії злочинів. Зокрема, А. Ф. Волобуєв і Т. А. Пазинич пропонують підставою такої класифікації обрати вид експлуатації людини, а також пов'язані з цим соціально-демографічні особливості потерпілих (стать, вік, образ життя тощо). Ця підстава дозволить, як зазначають учені, при побудові методики розслідування злочинів даної категорії виділити специфічні елементи механізму їх вчинення, а також сформулювати відповідні завдання розслідування та рекомендації щодо засобів і способів їх вирішення – комплексів слідчих (розшукових) та інших дій [6, с. 4-5].

Тож, з урахуванням усього вищезазначеного, слід відмітити, що механізм учинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, є складною багатокомпонентною системою обставин, процесів і факторів, що обумовили виникнення матеріальних та інших носіїв інформації про злочин і його учасників, яка відображає функціональний аспект протиправної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми [7, с. 119,122].

Що ж стосується специфіки механізму вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, то вона насамперед обумовлюється цілями вчинення таких протиправних діянь. Мова йде про загальний злочинний задум, на досягнення якого спрямовані всі протиправні дії злочинця. Зокрема, це використання примусової праці – безоплатна або низькооплачувана праця в різних сферах «законної господарської діяльності» (будівництво, виробництво, сільське господарство), жебрацтво, розповсюдження наркотичних засобів; сексуальна експлуатація; примусове сурогатне материнство; вилучення органів або проведення дослідів над людиною без її згоди; тощо. Як результат, правоохоронці стикаються зі вчиненням не поодиноких злочинів, передбачених ст. 149 Кримінального кодексу України, а сукупностей злочинів (наприклад, торгівля людьми (ст. 149), звідництво (ст. 302) та сутенерство (ст. 303); торгівля людьми (ст. 149) та шахрайство (ст. 190); торгівля людьми (ст. 149) та вербування найманців (ст. 447); торгівля людьми (ст. 149) та виготовлення порнографічних предметів (ст. 301); торгівля людьми (ст. 149) та порушення встановленого

порядку трансплантації органів або тканин (ст. 143) чи насильницьке донорство (ст. 144)).

Разом із тим, механізм учинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, може різнитися й за способами досягнення злочинного задуму. Як приклад, важливою ознакою вчинення злочинів є факт використання фізичного чи/та психічного насилля; фіктивних суб'єктів господарської діяльності (модельні агентства; фірми з працевлаштування за кордоном; шлюбні агентства тощо); інформаційних систем і технологій; «допомоги» працівників правоохоронних органів або інших високопосадовців для приховання своєї протиправної діяльності; інше. Не менш важливою відмінною та водночас специфічною рисою механізму вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, є особа потерпілого. Адже цілком різними будуть рекомендації щодо розслідування кримінального правопорушення по відношенню до дитини чи дорослої особи. Не менш важливою ознакою є факт поінформованості потерпілого про дійсні наміри злочинців – останнім часом частішають випадки, коли жертви через скрутне становище добровільно погоджуються на їх працевлаштування в сфері надання сексуальних послуг.

Висновок. Виокремлення специфічних ознак механізму вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, є необхідною передумовою для ефективної розробки засобів і методів боротьби правоохоронних органів з указаним напрямком протиправної діяльності. А саме – врахування наведених вище особливостей згаданої категорії злочинів дозволяє своєчасно висунути версії, спланувати й організувати досудове розслідування, встановити всіх співучасників злочину й усі епізоди злочинної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Огнева І. Цьогоріч в Україні торгівля людьми виросла майже на чверть – поліція // Українські національні новини: інформаційне агентство. 30 липня 2018 11:41. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1744049-tsogorich-v-ukrayini-torgivlya-lyudmi-viroslo-mayzhe-na-chvert-politsiya> (дата звернення: 31.10.2018).
2. Дундич Л. В. Поняття і структура механізму злочину. *Форум права*. 2008. № 1. С. 125-129. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08dlvsmz.pdf> (дата звернення: 31.10.2018).
3. Криминалистика / Под ред. А. Н. Васильева. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. 564 с.
4. Кустов А. М. Теоретические основы криминалистического учения о механизме преступления. М., 1997. 228 с.
5. Криминалистика : учебник для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская; под ред. заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Норма, 2006. 992 с.

6. Розслідування торгівлі людьми : методичні рекомендації / д.ю.н., професор А. Ф. Волобуєв, к.ю.н. Т. А. Пазинич. Харків : ХНУВС, 2009. 50 с.

7. Пчеліна О. В. Механізм вчинення економічних злочинів. *Право і Безпека*. 2009. № 4 (31). С. 118-122.

Одержано 01.11.2018

УДК [343.575:004.77](477)

Анжела Михайлівна ТАРАН,

*слухач магістратури групи ФІ-102м факультету № 1 (слідства)
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

Актуальність теми полягає насамперед у тому, що з проблемою незаконного обігу наркотичних засобів стикаються не тільки в Україні, а й в усьому світі. Світовий ринок заборонених наркотиків змінюється, це пов'язано з глобалізацією і розвитком технологій. Великий вплив на поширення наркотиків надає Інтернет, за його допомогою вони не тільки збуваються, але і організовуються їх поставки. У наркозлочинців з'являються нові «безконтактні» методи збуту. Ряди наркозлочинців, на жаль, активно поповнює молодь.

Саме молодь є основною аудиторією інтернет-користувачів, вони розуміються в технологіях і знають, як зберігати свою анонімність в кіберпросторі і т.д. Перед ними відкрилися широкі можливості, в тому числі пов'язані з незаконною діяльністю [1]. Раніше для того, щоб займатися на «серйозному» рівні наркобізнесом, необхідно було мати кримінальну біографію, якусь вагу в злочинному світі, зв'язки і так далі. А зараз люди без кримінального досвіду за допомогою Інтернету знаходять на спеціалізованих форумах собі спільників і організовують поставки наркотиків і збут. І все це здійснюється безконтактно, люди можуть працювати разом декілька років і жодного разу не зустрічатися, і навіть не знати реальних імен один одного.

У ході моніторингу Інтернет-простору департаментом кіберполіції України виявляється і присікається діяльність значної кількості інтернет-ресурсів, що пропагують вживання наркотиків і поширюють нарковмісні препарати. Інтернет-магазини проводять спеціальні маркетингові акції для залучення нових і утримання постійних клієнтів (безкоштовна доставка «пробників», знижки та ін.). Велика частина зазначених сайтів зареєстрована на зарубіжних доменах, що не дозволяє в повній мірі припиняти їх роботу і залучати до відповідальності організаторів наркобізнесу.

Серйозну небезпеку становлять спеціалізовані форуми в соціальних мережах, теми яких присвячені вживанню наркотиків. На них відбувається найбільш інтенсивний обмін досвідом серед наркозалежних осіб про способи виробництва, культивування, прийому